

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 20. do 27. novembra 2007. godine, donijela je

ODLUKU

I

Arheološko područje Zelena pećina - prahistorijsko pećinsko naselje u Blagaju, Grad Mostar, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini Zelena pećina - prahistorijsko pećinsko naselje i pokretno naslijeđe pronađeno na arheološkom području koje se nalazi u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu, a koje je opisano u inventarnim knjigama nalaza Muzeja.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru koji obuhvata k.č. 3784, dio 966/1, posjedovni list broj 633, k.o. Blagaj, Grad Mostar, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3. ove odluke utvrđuju se slijedeće mjere zaštite:

- dopušteni su samo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući i one koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;
- prostor na kojem se nalazi nacionalni spomenik je arheološko

nalazište, te stoga nije dopušteno izvođenje radova koji bi na bilo koji način utjecali na izmjenu područja i ugrožavanje spomenika;

- prostor spomenika bit će očišćen, otvoren i dostupan javnosti, izgradnjom pristupne staze do pećine.

IV

Iznošenje pokretnog naslijeđa iz tačke I stav 2. ove odluke (u daljnjem tekstu: pokretno naslijeđe) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stava 1. ove tačke, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini.

Odobrenje u smislu prethodnog stava daje Komisija, ukoliko nedvosmisleno bude utvrđeno da to ni na koji način neće ugroziti pokretno naslijeđe.

Komisija u svom odobrenju za privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine utvrđuje sve uvjete pod kojima se to iznošenje može izvesti, rok za povrat u Bosnu i Hercegovinu, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija na osiguranju tih uvjeta, te o tome obavještava Vladu Federacije, nadležnu službu sigurnosti, carinsku službu Bosne i Hercegovine i javnost.

V

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

VI

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, federalnom ministarstvu nadležnom za kulturu, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - VI ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u slijedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Ljiljana Ševo

Broj: 05.1-2-135/07-5
21. novembra 2007.godine
Sarajevo

O b r a z l o ŝ e n j e

I – UVOD

Na osnovu člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Sulejman Demirović iz Mostara dostavio je Komisiji, dana 18. 07. 2007. godine prijedlog/peticiju za proglašenje arheološkog područja – Zelena pećina, općina Blagaj, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovu člana V stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je slijedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

U Blagaju, 10-ak km jugoistočno od grada Mostara, na gotovo nepristupačnoj lokaciji, iznad izvorišta rijeke Bune, smještena je Zelena pećina - prahistorijsko pećinsko naselje. Zapadno od pećine, na samoj kosi, leže ostaci historijskog grada Hercega Stjepana-srednjovjekovni Blagaj.

Historijski podaci

Geografski položaj Bosne i Hercegovine na prijelazu između istočne jadranske obale i centralnog Balkana, te njene geomorfološke odlike, bili su

jedan od faktora koji su tokom niza milenija predodređivali kulturno-historijski razvoj, a tokom neolitika je to možda najviše izraženo. Prostor Bosne i Hercegovine nije jedinstvena cjelina, premda ga ne odlikuju oštre i nagle promjene, u strogo geografskom pogledu, izdvajaju se slijedeće cjeline: centralni prostor, dinarsko-kraško područje, Hercegovina, istočnobosanski prostor i bosansko rubno pogrđe s nizinom. Gravitiranje i prirodna povezanost ovih regionalnih cjelina s različitim oblastima Balkana imalo je vidnog odraza na ukupan kulturno-historijski razvoj i na formiranje različitih kulturnih zona s jasno izdiferenciranim osobinama i međusobnim razlikama.

Hercegovina je najviše individualizirano područje Bosne i Hercegovine. Hercegovački kraški prostor spušta se prema moru dvama većim pregradama i mnogo manjim, u dinarskom smjeru izduženim poljima i depresijama. Čitav ovaj prostor povezan je dolinom Neretve i njenih pritoka. Prirodno gravitiranje Hercegovine istočnoj jadranskoj obali ostalo je trajna odrednica razvojnih procesa tokom neolitika. U starijem neolitiku Hercegovina je uključena u stvaralačke napore nosilaca impresso-kulture¹, čija su naselja na tom prostoru utvrđena na istoku od Berkovića do Vira kod Posušja na zapadu.

Povezanost s istočnim Jadranom ostaje bitna karakteristika kulturno-historijskog razvoja i tokom slijedećih faza, pa srednji neolitik karakterizira danijska², a mlađi neolitik hvarsko-lisičićka kultura³, koja je na ovom području ne samo usklađena s razvojem na obali, već i obagućuje ukupan izraz ove kulture.

Neolitski stanovnici Hercegovine nalazili su glavni ekonomski oslonac u stočarstvu i lovu, pa tek onda u zemljoradnji. Kada je riječ o društvenoj strukturi neolitskih populacija, uobičajeno shvatanje o rodovskom uređenju, životu u okviru porodice i matrijarhatu svoje potvrde dobija i u zapažanjima s istraženih lokaliteta u Bosni i Hercegovini (npr. istražena velika zajednička kuća-zemunica kod Kaknja, ukazuje na društvenu zajednicu rodovskog tipa). S druge strane, dvodjelne kuće, kao u Obrama II, pokazuju da su pojedine porodice vodile odvojenu privrednu djelatnost, što istovremeno znači i individualizaciju porodica. Duhovna kultura neolitskih stanovnika spada u grupu aspekata čija je interpretacija teška i u mnogim pojedinostima hipotetična. Izvori za saznanja o duhovnom životu su: nekropole i grobovi (posebno s ritualnim ukopima), te kulturni predmeti, tj. figuralna plastika, žrtvenici i sl. Neolitik Bosne i Hercegovine karakterišu pojedinačni nalazi dijelova skeleta odraslih individua i djece (Zelena pećina, Lisičići, Ravlića pećina), te posebno ritualno sahranjivanje djece u okviru samog naselja (Obre I i II). Među kulturnim predmetima najveći broj povezan je s kultom plodnosti, te u tom smislu najveću pažnju plijeni figuralna plastika-posebno antropomorfna. U početnim fazama neolitika malobrojna i vezana samo za starčevačku kulturu, antropomorfna plastika je modelirana krajnje stilizirano. Antropomorfna plastika mlađeg neolitika i kvalitetom i kvantitetom nadmašuje starije uzore, a posebno se ističe plastika butmirske kulture. Ornamentalni

¹ Najstarija neolitska kultura u Hercegovini i jedna od dvije komponente najstarije neolitske pojave u centralnoj Bosni: starčevačko-impresso kulture. Stilski i tipološki pripada starijem neolitiku.

² Kultura srenjeg neolitika, rasprostranjena najvjerojatnije samo u Hercegovini; slabije istražena neolitska kultura u Bosni i Hercegovini. Poznata u Zelenoj pećini i u Čairu kod Stoca

³ Rasprostranjena na području Hercegovine tokom mlađeg neolitika, predstavlja kontinentalnu varijantu hvarske kulture (hvarsko-lisičićka). Najznačajnije nalazište: Lisičići kod Konjica i Ravlića pećina (faze I a-c), Zelena pećina (stratum II), Gradac kod Konjica i Popov do kod Goražda

motivi solarno-lunarnog karaktera, ritoni na četiri noge te upotreba crvene boje za ukrašavanje posuda, govore da duhovni život neolitskog stanovništva na ovom prostoru karakterizira simbioza dvaju različitih religijskih sistema. Prvi od njih, vezan za istočne i sjeverne oblasti Balkana, vezan je istovremeno za vjerovanja u plodnost zemlje i ispaše, dok drugi-karakterističan za primorske oblasti- u svojoj osnovi reflektira poseban odnos prema prirodnim elementima i fenomenima.

Neolitik Bosne i Hercegovine zahvata vremenski okvir od VI. do početka III. milenija (B. Marjanović, str.18, 1988.).

Populacijske promjene na kraju neolitika i tokom eneolitika nosile su istovremeno i promjene u duhovnoj i materijalnoj kulturi, a svakako i u karakteru privrede. Značajnija promjena nastaje uvođenjem bakra u upotrebu, što je podrazumijevalo i postepen razvoj novih djelatnosti, kao što su prahistorijsko rudarstvo i metalurgija bakra, što konsekventno podrazumijeva i određene promjene u karakteru trgovinskih odnosa razmjene bakrenih predmeta. Dolazi do prelaska s matrijarhata na patrijarhat. Svestraniji privredni razvoj, znatno manja ovisnost o zemlji, radnji doprinosili su da čovjek eneolitskog doba potisne uvjerenja koja su plodnost zemlje kao sveopće roditeljice poistovjećivala s plodnošću žene. Najočitiiji pokazatelj takvih promjena je nedostatak figuralne plastike. Primjećuje se i sasvim nov odnos prema pokojnicima, pa ovo vrijeme donosi grobne nalaze u pravom smislu riječi.

U Bosni i Hercegovini eneolitik zahvata uglavnom treći milenij i to doba donosi raskid s neolitskim dobom, uvjetovan postepenom degeneracijom neolitskih kultura, koja se osjeća u svim oblastima života. Značajniji uzrok predstavlja populacijska smjena, koja zahvata sve dijelove Balkanskog poluotoka, koja dovodi do indoeuropeizacije ovih oblasti. Neolitske kulture nisu mogle izdržati snažan pritisak s Istoka (B. Marjanović, str. 20, 1988).

2. Opis dobra

Zelena Pećina sastoji se od dva pripećka (abri), tzv. Velike i Male pećine. Obje pripadaju jednom jedinstvenom sistemu a odvojene su manjom izbočinom stijene.

Mala Zelena pećina ima sporednu ulogu. Njena dubina iznosi prosječno 7 m, a širina 10-12 m. Otvorena je prema jugu, odnosno jugozapadu, ali mala dubina pruža slab zaklon, tako da nije mogla biti korištena za stalno stanovanje. Mali plato daje malobrojne kulturne ostatke koji odaju karakter sporednosti i privremenosti. Stoga ovaj dio Zelene pećine i ne dolazi u obzir za sistematsko proučavanje.

Osnovni kulturni sloj leži u Velikoj Zelenoj pećini⁴, koja predstavlja jako uvučeni pripećak, okrenut prema jugu, odnosno jugozapadu. Sastoji se od širokog prednjeg dijela i izduženog, uskog zadnjeg dijela. Veće i manje gromade pećinskog kamena prekrivaju površinu prednjeg dijela, dok isti u zadnjem dijelu izostaju. Tokom istraživanja konstatirano je da je samo ovaj zadnji dio bio upotrebljavan kao prahistorijska stanica. Pri tome je veliku ulogu imao centralni kamen, koji rastavlja zadnji dio pripećka od širokog ulaznog dijela. Kamen leži u svom prvobitnom, prirodnom položaju i služi kao neka vratna pregrada nastanjenog dijela⁵. Iza nje je ložena vatra u kasnijim fazama života, jer svojim nagibom pruža odličan zaklon za vatrište. Dakle,

⁴ U daljem tekstu Zelena pećina odnosi se na Veliku Zelenu pećinu

⁵ Zapravo se radi o živoj stijeni

nastanjivani prostor je relativno malen. Tavanski prekrivač je vrlo nepravilan. U prednjem dijelu još postoji pravilan svod, ali se tavan zadnjeg dijela formirao kao čitav niz malih ali visokih usjeka, nastalih izlokavanjem, jer voda s površine brijega prodire kroz pukotine prema pripečku. Najdublja unutrašnjost pećine je bez sunca. Centralni kamen je otprilike granica dokle dopiru sunčani zraci.

U prvom arheološkom iskopavanju otvorene su sonde A i B, a u drugom sonde C, D, E i F, tako da je otkopano čitavo naselje. Treba napomenuti da su sonde E i F bez kulturnog sloja. Sam kulturni sloj nije naročito debeo: u sondi A dubina kulturnog sloja iznosi 0,60-0,70 m, u sondi C kreće se između 0,80-0,95 m, a u sondama B i D dopirala je do 0,40 m. U čitavom kulturnom sloju nije otkriveno nijedno fiksirano ognjište. No, velika masa pepela po svim dijelovima sloja ostala je od dugotrajnog loženja vatre. Kako nema fiksiranih ognjišta, onda se ovdje radi o vatrištima na običnoj zemlji. Jedini manji izuzetak čini vatrište ispod gornje površine, odmah iza centralnog kamena. Radi se o vatrištu većih dimenzija jer je pepeo u većim količinama ležao svuda okolo (sve do sonde C). Ovo vatrište pripada kasnijoj fazi života. Položaj vatrišta u pojedinim fazama života u Zelenoj pećini išao je od najdubljeg dijela pripečka prema centralnoj stijeni tj. prema izlazu.

Kamena i koštana oruđa U Zelenoj pećini izuzetno su rijetka. Cijeli inventar sastoji se od 1 kamenog nožića, 1 kamene sjekire, 2 kamena čekića i 2 koštane alatke.

Kremeni nožić nađen je u zapadnom dijelu sonde A, na dubini od 0,50 m.

Kamena sjekira, nađena na dubini od 0,80 m u jugozapadnom dijelu sonde C, oblikom približava se tzv. jezičastom obliku sjekire, ali svojom debljinom i zaobljenošću izlazi iz okvira odgovarajućih pojava u Bosni i Hercegovini.

Kameni čekić, nađen na dubini od 0,30 m, u zapadnom dijelu sonde A, s obje je strane obrađen, a vjerovatno je nastao od prvobitne sjekire. Komad kamenog čekića, nađen na dubini od 0,80 m, uz zapadni rub sonde C, izvanredno je glačan.

Koštana oruđa više su nego primitivna. Rašljasto oruđe neznatno je uglučano između rašlji, a inače je samo odlomljeno, a moglo je služiti za ukrašavanje posuđa. Drugo pronađeno izduženo koštano oruđe nešto je bolje obrađeno i na jednom kraju ima usječeno prstenasto udubljenje. Prvobitno je moglo služiti kao bodež, a nakon prebijanja kao nosač keramičkih posuda. Slična je situacija i sa životinjskim kostima kojih je pronađeno relativno malo. Najviše kostiju je zabilježeno u srednjim stratimima sloja. Radi se gotovo isključivo o polomljenim cjevanicama razne veličine. Izuzetak predstavlja jedan veći zub jelena i rog govečeta iz gornjeg sloja.

Uz istočni rub sonde C na dubini od 0,60 m, nađene su dječije kosti (starosne dobi 5 godina).

Malobrojnost oruđa i oružja navode na pomisao da nalazi u Zelenoj pećini ne odgovaraju nalazima drugih neolitskih lokaliteta ovog karaktera, ali se zato keramički materijal pojavljuje u uobičajenim količinama. Keramika je raznovrsna, tipološki izrazita i daje obilje podataka za određene kulturno-historijske analize. Radi lakše analize keramičkog materijala potrebno je prvo razjasniti osobine kulturnog sloja. U Zelenoj pećini nema strogo odvojenih

stratuma. Morala je biti korištena u kontinuitetu, barem u neznatnoj mjeri, te se nije mogao stvoriti bilo kakav sterilan i trajan međusloj između pojedinih stratuma. Osim toga, kulturni sloj je dosta plitak, a stalna loženja i površinska prevrtanja morala su dovesti do poremećaja u sloju. Ipak, pedantnim bilježenjem svakog nalaza moguće je izdvojiti tri određena stratuma. Na prvi pogled među keramičkim materijalom mogu se izdvojiti tri različite grupe, pri čemu se ne radi o tipološkoj podjeli, već je riječ o stratigrafskoj. Stratumi su označeni brojevima od I-III.⁶

Zelena pećina I predstavlja gornji stratum koji zahvata dubinu od 0,00-0,25 m u sondi C, u kojem se pojavljuje pretežno gruba, neornamentirana i nedovoljno uglačana keramika, te je stoga njena površina hrapava i neravna. Najčešće se radi o posudama svijetlosivog do tamnosivog tona, a rjeđe na površini izbija smeđa boja. Uglavnom se radi o posudama s neznatno izvraćenim ili široko zaravnatim obodom prema unutrašnjoj strani, a rjeđe su posude sa zadebljanim obodom na unutarnjoj ili vanjskoj strani. Kod prve vrste su karakteristične i polutunelaste drške koje dolaze pod samim obodom ili na truhu. Rijetko se kod ove keramike susreću i neka plastična ispupčenja kao zamjena za drške. Najznačajniji nalaz u ovom stratumu predstavljaju fragmenti keramike slavonske kulture (A. Benac, str. 66, 1957.) Toj vrsti keramike odgovara oblik drške i ornament izveden furchenstich tehnikom (T. II, 1?). Ostaci bijele boje na fragmentu svjedoče da je bila inkrustirana, što također odgovara slavonskoj kulturi. Ornamenti na ostalim fragmentima izvedeni su tehnikom udublivanja i žigosanja. Pažnju privlači fragment čiji je obod unutra uvučen i u takvom obliku odgovara kruškolikim oblicima butmirskih i nekih drugih neolitskih vaza.

Zbog pomenutih poremećaja u ovom sloju nađeno je nekoliko ulomaka od crno glačanih posuda s urezanim ornamentom, koji pripadaju stratumu II Zelene pećine. Treba napomenuti da se u ovom stratumu sporadično javlja i impresso keramika iz stratuma III u kojem je potonja brojna.

Primjerci slavonske keramike datiraju stratum I u rano brončano doba.

Zelena pećina II zaprema otprilike dubinu sloja od 0,25-0,40 m u sondi C. Osnovnu kulturni sadržaj ovog kulturnog stratuma čini crna (samo pojedinačno tamnosiva i smeđa), vrlo dobro glačana keramika. To su visoke zdjele s izvijenim ili naglašenim obodom. Samo jedan fragment ima cilindričan vrat neke visoke posude. Ornamenti u obliku girlandi, šrafiranih polukrugova ili različitih traka izvedeni su urezivanjem ili udublivanjem. Udubljeni ornamenti ove vrste ispunjeni su još i crvenom masom-crvena inkrustacija. Ova keramika iz Zelene pećine pripada kako u cjelini tako i u pojedinostima vrsti keramike koju susrećemo u Lisičićima kod Konjica, te je stoga sasvim određeno mjesto ovog stratuma: osnovu stratuma II čini keramika tipa Lisičići, pa isti datiramo u kasno neolitsko doba (A. Benac, str. 68, 1957.).

Zelena pećina III zaprema najdublji dio sloja (0,40-0,95 m) i najbogatija je keramičkim ostacima. U stratumu III, sonde C, najbrojnija je ornamentalno bogata, raznovrsna impresso keramika. Uglavnom je riječ o grubo rađenim posudama, većih dimenzija, s hrapavim i često neravnom vanjskom površinom, dok je unutrašnja strana nešto pažljivije urađena, ponekad i glačana. Od pronađenih fragmenata ni jedan ne daje čitav profil posuda. Ornamenti su izvedeni utiskivanjem (prstom, noktom ili nekim oruđem) ili

⁶ Ova podjela bazira se uglavnom na zapažanjima u sondi C, gdje je sloj manje poremećen od ostalih

žigosanjem motiva u još nepečenu površinu posuda. Obje tehnike su podjednako zastupljene.

Pored impresso keramike, stratum III sadržavao je niz primjeraka monohromne uglačane, najčešće tamnosive keramike, dok bojana keramika izostaje. U cijelom stratumu III nađena su svega dva fragmenta posuda s crvenim glačanjem (boja dobijena intenzivnim pečenjem). Osnovnu karakteristiku pomenutog stratuma čine impresso keramika i monohromna siva, a potom smeđa keramika i radi se o najstarijem stratumu koji pripada djelimično starijem a djelimično srednjem neolitiku (A. Benac, str. 70, 1957.).

U ornamentici impresso keramike iz Zelene pećine razlikujemo tri grupe motiva:

- a) motivi koji su općenito svojstveni impresso keramici, bez obzira na područje
- b) motivi koji su isključiva ili pretežna svojina zapadno-mediteranskih oblasti
- c) motivi koji se pretežno javljaju u oblastima južnog i istočnog Balkana i Mađarske.

Postavlja se pitanje da li se ovdje radi o trajnom naselju, privremenom staništu ili nekom kulturnom mjestu. A. Benac smatra da je pripećak imao karakter povremenog naselja (A. Benac, str.65, 1957.), s obzirom da nije služio svim onim funkcijama kojima bi morao služiti u nekom prahistorijskom naselju u pravom smislu (ovdje nije izrađivanao oruđe i oružje, ostaci hrane ukazuju na privremen karakter, jedino keramika potvrđuje da su ljudi tu stvarno stanovali).

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Prema podacima Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta - arheološko područje – Zelena pećina, općina Blagaj, Federacija Bosne i Hercegovine, stavljena je 1961. godine pod zaštitu države kao prirodna rijetkost, od strane Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika i kulture i prirodnih rijetkosti.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

U ljeto 1955. godine P. Anđelić i Z. Marić izvršili su arheološko rekognosciranje terena oko Blagaja. Tom prilikom popeli su se do Zelene pećine i konstatirali kulturni sloj s ostacima keramičkog (neolitskog) materijala kojeg su donijeli u Zemaljski muzej u Sarajevu.

Iskopavanja na ovom lokalitetu izvršena su u dva navrata: prvo od 02.08.-07.08.1955. godine, u kojem su učestvovali A. Benac i P. Anđelić, a drugo od 07.11.-14.11. 1955. godine. u kojem su učestvovali A. Benac, B. Čović i Đ. Basler.

U prvom iskopavanju otvorene su sonde A i B, a u drugom sonde C, D, E i F, tako da je obuhvaćeno čitavo naselje.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvid na lice mjesta nije izvršen, zbog izuzetne nepristupačnosti lokalitetu (prilaz Zelenoj pećini je izvanredno težak; treba se penjati dosta

udaljenim usjekom; odozgo prisup nije moguć zbog okomitih stijena). Urađeno samo više fotografija podno Zelene pećine.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je utemeljena na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

B) Historijska vrijednost

C) Umjetnička i estetska vrijednost

iv. Kompozicija

v. Vrijednost detalja

D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

i. Svjedočanstvo o historijskim promjenama

iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili maniru

E) Simbolička vrijednost

i. Ontološka vrijednost

G) Izvornost

i. Oblik i dizajn

v. Položaj i smještaj u prostoru

H) Jedinstvenost i reprezentativnost

i. Jedinstven i rijedak primjerak određenog tipa ili stila

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1988. Marjanović, Brunislav, *Neolitsko doba*, Arheološki leksikon, str. 16-19, Sarajevo, 1988.
1988. Marjanović, Brunislav, *Eneolitsko doba*, Arheološki leksikon, str. 19-21, Sarajevo, 1988.
1957. Benac, Alojz, Zelena pećina, Istorijat istraživanja i terenski podaci, GZM,n.s., Sveska XII, Sarajevo, 1957.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

Silvana Čobanov, diplomirani arheolog i profesor francuskog jezika i književnosti, saradnik za arheologiju u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika